

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Riigiteaduste instituut

Siret Villmann

Domineeriva poliitilise jõu mõju demokraatia arengule India, Eesti ja Rumeenia näitel

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Mihkel Solvak, Ph.D

Tartu 2013

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

.....
/Siret Villmann/

SISUKORD

Sissejuhatus.....	4
1. DOMINEERIVA JÕU JA VALITSEMISE KVALITEEDI ELEMENDID	6
1.1 Domineeriv jõud	6
1.2 Valitsemise kvaliteedi hindamine	7
2. DOMINEERIVAD JÕUD ENNE DEMOKRATISEERUMIST.....	9
2.1 India	9
2.2 Eesti	10
2.3 Rumeenia	12
3. DOMINEERIVA JÕU TEGEVUSE JA STRUKTUURI MUUTUMINE DEMOKRATISEERUMISE AJAL JA PÄRAST SEDA.....	14
3.1 India	15
3.2 Eesti	17
3.3 Rumeenia	19
4. VALITSEMISE KVALITEEDI ANALÜÜS DEMOKRAATIAINDEKSITE PÕHJAL ..	23
4.1 Korruptsioonivabaduse indeksi muutumine perioodil 1995-2010	24
4.2 <i>Freedom House</i> 'i indekse muutmise ajas.....	26
4.2.1 <i>Freedom in the World</i> indeks.....	26
4.2.2 <i>Freedom of the Press</i> indeks.....	29
Kokkuvõte.....	32
Kasutatud materjalid	35
SUMMARY	38

Sissejuhatus

Demokraatliku riigi arengut mõjutavad oma tegevusega kõige otsesemalt valitsus ja parlament. Arengu eripära sõltub aga valdavalt sellest, milline on valitseva erakonna nägemus riigi olemusest ja tulevikust. Loomulikult ei saa tähelepanuta jätta teisi kodanikeühendusi ja huvigruppe, kuid viimase otsuse teeb siiski võimul olev erakond.

Vastdemokratiseerunud riikides on poliitiline olukord paratamatult küllaltki keeruline. Tuleb reageerida kiirelt ja võtta vastu otsused, kuidas uut demokratiseeruvat riiki üles ehitama hakata. Reeglina on üleminekuprotsessis domineerinud üks jõud, mis segases olukorras on juhtimise enda kätte võtnud ja rahva justkui ühe eesmärgi – demokraatliku riigi saavutamise – nimel tööle pannud. Pärast demokratiseerumist on seesama domineeriv jõud valdavalt võimule saanud ja üheks suurimaks väljakutseks on otsustada, kas hakata riiki üles ehitama samade jõudude ja sama seltskonnaga, kes viisid riigi iseseisvuseni või kaasata protsessi ka teisi erakondi ja poliitilisi jõude. Sellest sõltub väga tihti ka riigi edasise tuleviku kujunemine.

Varasemad uurimused on küllaltki hästi analüüsinud ja kirjeldanud riikide saatust pärast demokratiseerumist. Minu bakalaureusetöö uurib, kuidas mõjutavad pärast demokratiseerumist vastu võetud otsused riigi ja selle poliitilise maastiku kujundamise osas riigi edasist saatust ja valitsemise kvaliteeti. Valitsemise kvaliteedi all pean käesolevas töös silmas eelkõige korruptsiooni puudumist ja kodanike osalust valitsemises poliitiliste vabaduste, kodanikuvabaduste ja pressivabaduse tagamise kaudu. Valitsemise demokraatlikkust ja korruptsiooni puudumist hindan *Transparency International* korruptsioonivabaduse indeksi ja *Freedom House*'i *Freedom in the World* ja *Freedom of the Press* indeksite abil. Erinevate autorite seisukohti kasutades tahan välja selgitada, kumb on loodava demokraatliku riigi erakondliku struktuuri kujunemisele valitsemise kvaliteedi seisukohast parem:

- 1) Domineeriv poliitiline jõud, millest pärast demokratiseerumist saab juhtiv partei või
- 2) Domineeriv poliitiline jõud, mis pärast demokratiseerumist killustub mitmeks eriilmeliseks väiksemaks parteiks.

Andmaks hinnangut valitsemise kvaliteedile pärast iseseisvumist, võrdlen oma uurimuses kolme riiki: Indiat, Eestit ja Rumeeniat. Nimetatud riigid on oma olemuselt küllaltki erineva taustaga, mis annab hea aluse võrdlemaks domineeriva(te) jõu(dude) muutumist/mittemuutumist erakonnaks. Erinevate riikide võrdlemine on oluline hindamaks, mil määral võimalik seos kehtib. India ja Eesti on küllaltki pikka aega elanud võõrvõimu all – India Suurbritannia kolooniana ning Eesti Nõukogude Liidu Sotsialistliku Vabariigina. Rumeenia võõrvõimu all ei elanud, kuid seal domineeris 40 aasta jooksul enne demokratiseerumist Rumeenia Kommunistlik Partei ja presidendi isikukultus. Kõigi kolme riigi tee demokratiseerumiseni oli küllaltki keeruline ja aeganõudev protsess, mis päädis aga sama tulemusega – saavutati demokraatlik riigikord. Uue riigi loomisel hakkab välja kujunema riigile iseloomulik parteisüsteem, mis on määrava tähtsusega demokraatia stabiliseerumisele ja edasisele arengule.

Bakalaureusetöö koosneb neljast peatükist ja nende alapeatükkidest.

Esimeses peatükis kirjeldan täpsemalt, mida mõistan antud töös domineeriva jõuna ning mille järgi hindan India, Eesti ja Rumeenia valitsemise kvaliteeti.

Teises peatükis kirjeldan lühidalt võrreldavate riikide arengulugu enne demokratiseerumist ja selgitan, kuidas ja mille tulemusena hakkas kujunema domineeriv jõud.

Kolmandas peatükis annan ülevaate protsessidest, mis toimusid ja domineerivatest jõududest, mis tegutsesid Indias, Eestis ja Rumeenias vahetult enne ja pärast demokratiseerumist. Selgitan ka, millist mõju avaldasid demokratiseerumise-aegsed sündmused riikide uue parteimaastiku kujunemisele.

Neljas peatükk on uurimuse analüütiline osa, kus võrdlen riikide arengut erinevate demokraatia indeksite abil. Võrdlemiseks kasutan *Transparency International* korrupsioonivabaduse indeksit ja *Freedom House*'i *Freedom in the World* ja *Freedom of the Press* indekseid. Käsitlen indekseid eraldi alapeatükkides ja annan hinnangu parteisüsteemi ja valitsemise kvaliteedi vahelistele seostele.

1. DOMINEERIVA JÕU JA VALITSEMISE KVALITEEDI ELEMENDID

Käesolevas peatükis kirjeldan lähemalt, mida käsitlen käesolevas töös India, Eesti ja Rumeenia puhul domineeriva jõuna ning millistest elementidest valitsemise kvaliteedi hindamisel kõne all olevate riikide osas lähtun.

1.1 Domineeriv jõud

Käesolevas töös tuleb iseseisvusliikumist juhtiva domineeriva jõuna käsitlesele nii juhtiv rahvuslik liikumine Eestis, mobiliseerunud elanikud Rumeenias kui ka monopoolse staatusega erakond Indias. Antud töös kasutan domineeriva jõu kirjeldamiseks kõne all olevates riikides Duverger' definitsiooni domineeriva partei kohta. Domineeriva jõu defineerimisel lähtun samuti Duverger' definitsioonist: *poliitiline jõud on domineeriv siis, kui avalikkus peab seda domineerivaks ning seda tunnustavad lisaks liikumise toetajatele ka vastased ja muud konkureerivad jõud* (Duverger 1965: 308).

Käesolevas töös uurin ka domineerivaid jõude riikides pärast demokratiseerumist. Mõningate parteisüsteemide puhul võidab üks partei regulaarselt valimised ja seeläbi domineerib riigi poliitilist süsteemi. Sellisel juhul on valitseva partei kiire vahetumine küllaltki ebatõenäoline, avaldades samal ajal tõsist mõju nii demokraatia kvaliteedile kui konsolideeritusele. Sellise süsteemi vastandiks võib pidada võistluslikke valimisi, kus igade valimistega on olemas reaalne võimalus valitseva partei vahetumiseks. (Reddy 2005: 273-274) Heaks näiteks domineerivast parteist on Thiven Reddy meelest lisaks India Rahvuskongressile näiteks *Partido Revolucionario Institucional* (PRI) Mehhikos aastatel 1917-2000, leiboristide partei Iisraelis aastatel 1948-1977, Liberaaldemokraatlik Partei Jaapanis aastatel 1955-1993, Hiina Natsionalistlik Partei (KMT) Taiwanis aastatel 1948-2000 ja kõige hilisemalt *African National Congress* (ANC) Lõuna-Aafrika Vabariigis alates 1994. aastast. Domineeriva partei võtmenäitajaks on selle võim poliitikakujundamise üle. Kui domineeriv partei on uue poliitika loomise juures, on sellel võimalus luua uus režiim ja aktiivselt ise uusi institutsioone kujundada, jättes ennast sellega kodanikele meelde. Sellisel režiimide

vahetumise ajal arendab partei välja enda juhtiva kaadri, kellel on kuhjaga poliitilist kogemust. Domineerivad parteid erinevad väga ka selle poolest, kuivõrd nad mängivad demokraatia reeglite järgi. Üheparteisüsteemi on valdavalt käsitletud aga demokraatiat kahjustavana, kuivõrd selles puudub klassikaline võistlusmoment. (Reddy 2005: 274-275) Demokratiseerumisjärgselt võib seega olla nii üks kui mitu domineerivat jõudu olenevalt sellest, kui palju jõude uue poliitika loomise juures oli. Mitme domineeriva jõu olemasolust annab selgelt märku võimalus, et järgmiste valimistega võimul olev erakond vahetub.

1.2 Valitsemise kvaliteedi hindamine

Domineeriva jõu tegutsemine riigi valitsemisel võib tugevalt mõjutada valitsemise kvaliteeti. Valitsemise kvaliteedi hindamiseks kasutan käesolevas töös Nicholas Charroni ja Victor Lapuente käsitlust. Valitsemise kvaliteedina on Charron ja Lapuente mõistnud sama, mida varasemas kirjanduses on nimetatud riigi- või administratiivseks võimekuseks: *valitsemise kvaliteet on riigi võimekus viia ellu oma tegevusi võimalikult efektiivselt vältides korrupsiooni.* (Charron, Lapuente 2010: 443-444)

Noored demokraatlikud riigid jäävad vanematest maha mitmel valitsemise kvaliteedi tasemel, sest sealsed poliitikud ei suuda sõlmida valijatega püsivaid „lepinguid“. Hea poliitika ja valitsemise elluviija reputatsiooni saavutamiseks tuleb vaeva näha ja see on poliitikute jaoks ka küllaltki kulukas. Seega kui vanade demokraatlike riikide poliitikute jaoks ei ole sellise reputatsiooni saavutamine probleem, võivad vastdemokratiseerunud riikide poliitikud eelistada pigem sõltumist mõnest varakast eraisikust. (Charron, Lapuente 2010: 447) Isegi kui väiksemad opositsioonierakonnad viivadki ellu ausat poliitikat, ei pruugi neil olla aga piisavalt poliitilist võimu, et suuri muudatusi ellu viia. Pikas perspektiivis avaldab selline olukord aga kindlasti mõju demokraatia kvaliteedile ja pikendab ajaperioodi, millal riik tõeliselt kvaliteetse valitsemiseni jõuda võib.

Õpetlaste ja poliitika kujundajate vahel on üldine ühine arusaam valitsusinstituutide olulisest rollist kodanike heaolu kujundamisel. „Hea valitsemine“, „riigi võimekus“ või „valitsemise kvaliteet“ näitavad eelkõige riigi sotsiaalse ja majandusliku arengu taset. Düsfunksionaalsed ja korrumppeerunud valitsused mängivad kesksel rollil paljudes maailma suurimate majanduslike- ja sotsiaalprobleemide osas. (Rothstein & Teorell

2008: 166). Mida enam üks jõud valitsemisel domineerib, seda tõenäolisem on, et ilmnevad nimetatud düsfunktsionaalsed elemendid – riik ei mängi piisavalt suurt rolli kodanike heaolu saavutamiseks ega investeeeri sotsiaalsesse ja majanduslikku heaolusse. Siit võib järeldada, et kehtib ka vastupidine seos – mida suurem võistluslikkus parteisüsteemis on, seda suurem on tõenäosus, et düsfunktsionaalseid elemente ei ilmne ning riik investeerib rohkem kodanike heaolusse. Seega on just demokratiseerumise võtmehetkedel väga oluline, milline on parteisüsteemi kuju ja kas võimalikud patoloogiad hakkavad ilmnema või mitte.

Charron ja Lapuente on välja toonud, et võrreldes autoritaarsete režiimidega on demokraatial selle algfaasis valitsemise kvaliteedile pigem negatiivne mõju, kuid aja edenedes muutub see positiivseks. Lähtuvalt demokraatia tasemest on leitud, et valitsemise kvaliteet on kõrgeim väga demokraatlikes riikides, keskmise tugevusega autoritaarsetes riikides ning madal vastdemokratiseerunutes. (Keefer 2007: 804). Selle võrra, kuidas tõuseb riigi elatustase, tõusevad ka kodanike nõudmised edasisteks investeeringuteks riigi tulevikku. Madala elatustasemega perioodil eeldatakse, et demokraatia võib mõjuda negatiivselt, kuid kõrgema elatustaseme puhul tugevalt positiivselt. (Charron, Lapuente 2010:445) Uue valitsemisvormina ei ole demokraatia suutnud ennast veel riigis tõestada, mistõttu on mõistetav, et seda esialgu ei usaldata. Vastdemokratiseerunud riikide madal valitsemise kvaliteedi tase muutub aga reeglina aja jooksul paremuse poole.

2. DOMINEERIVAD JÕUD ENNE DEMOKRATISEERUMIST

Esimeses peatükis kirjeldasin, millena käsitlen käesolevas töös domineerivat jõudu ja kuidas hindan valitsemise kvaliteedi arengut Indias, Eestis ja Rumeenias. Käesolevas peatükis kirjeldan India, Eesti ja Rumeenia näitel, kuidas hakkavad domineerivad jõud demokratiseerumise tingimustes kujunema. Võtan lähema vaatluse alla mõned aastad enne riikide demokratiseerumist, nägemaks täpsemalt, millistes tingimustes ja millise protsessina domineerivad jõud välja kujunes. Uurin, millised domineerivad jõud toona vaatluse all olevates riikides eksisteerisid ja mis oli nende nägemus riigi tulevikust. See, millisena näevad potentsiaalsed võimule saavad jõud riigi tulevikku, mõjutab suures osas riigi demokraatlikku arengut.

India on näide sellest, kuidas tükk aega enne riigi demokratiseerumist domineeris üks peamine jõud, mis juhtis hindude poolt ka iseseisvumisprotsessi – India Rahvuskongress. India Rahvuskongress ei tekkinud selleks, et Indiast saaks iseseisev riik, vaid ammu enne seda vajadusest hindude esindusorgani järele. Eestis tekkis üldisel Nõukogude Liidu *glasnost*’i ajal mitmeid kodanikuliikumisi, mis võtsid lõpuks ühise eesmärgi: taastada Eesti omariiklus. Domineerivaimaks neist sai Rahvarinne, mis lõpuks juhtiski Eesti iseseisvusliikumist. Rumeenias ei formuleerunud konkreetset kodanikuliikumist, kuid valitseva presidendi repressioonide tulemusena koondus üks ühiskonnaklass – töölised -, mille tegevuse tulemusena Rumeenia lõpuks iseseisvus.

2.1 India

India iseseisvusliikumist juhtis kindlalt tolleks ajaks juba pika ajalooga India Rahvuskongress. Iseseisvumiseelsel perioodil olid India olulisemateks domineerivateks jõududeks India Rahvuskongress ja Muslimiliiga. Hindude poolehoidu ja õiguste eest võitles aga kaks suuremat rühma – India Rahvuskongress ja Hindu Mahasabha. Mahasabha esitles ennast kui ainuõiget hindusid esindavat erakonda, kuid mida lähemale iseseisvumisele, seda vähesemaga ta silma paistis. (Gondhalekar, Bhattacharya 1999: 51-52) India Rahvuskongress ei olnud ainuke suur hindude erakond. Mahasabha vajadus ennast Kongressiga vastandada annab aga selgelt märku sellest, kui võrd tugeval positsioonil Kongress oli.

India Rahvuskongressi juhtisid iseseisvumise ajal karismaatilised liidrid Mohandas Gandhi ja Jawahrlal Nehru. Just nende eestvedamisel juhtis organisatsioon India võitlust iseseisvuse eest. Pika võitluse jooksul populariseeris India Rahvuskongress mittevägivaldset protesti ja passiivset vastuhakku, kaasates endaga laia osa India ühiskonnast – liberaaldemokraate, sotsialiste ja kommuniste. (India Rahvuskongressi kodulehekülj. 17.04.2013) 1940. aastate alguses said inglased aru, et India iseseisvumine on möödapääsmatu. Valmistati ette poliitilisi käike, mis ajaks tülli kaks suurt India kogukonda – hindud ja moslemid. Muhammad Ali Jinnah kehtutati looma Muslimiliigat, mis koosnes hindude suhtes vaenulikest moslemitest. Üsna pea tegi Muslimiliiga juht Jinnah teatavaks ka oma nägemuse India edasise saatuse kohta: hindude ja moslemite eraldamine eraldi riikidesse – vastavalt Indiasse ja Pakistani - oli ainuke pikaajaline võimalus lahendada hindude-muslimite vastasseis. (Roy 1990: 390) 1946. aastal – ajal, mil India iseseisvumine üha lähenes -, valis Kongress Gandhi soovitusel uueks juhiks Jawaharlal Nehru. Just tema pidi viima lõpuni läbirääkimised Suurbritanniaga India iseseisvuse saavutamiseks. Varsti pärast ametisse nimetamist palus asevalitseja tal moodustada ka ajutise valitsuse. Soovides hoida selget piiri Kongressi ja ajutise valitsuse vahel, astus ta üsna pea Kongressi juhi kohalt tagasi. (Kochanek 1966: 682-683)

Peamised domineerivad jõud Indias olid seega hindusid esindav India Rahvuskongress ning inglaste kehtusel moslemite poolt loodud Muslimiliiga, mis oleks pidanud kaitsema moslemite huve pingelisel ajal. India Rahvuskongress ja Muslimiliiga olid enne India iseseisvumist selgelt domineerivad jõud, olles üldiselt tunnustatud nii teiste poliitiliste liikumiste – kes end nendega vastandasid -, kui ka hindude ning muslimite poolt.

2.2 Eesti

Enne taasiseseisvumist oli Eesti Nõukogude Liidu Sotsialistlik Vabariik, kus igapäevaelu juhtis kindlalt Eesti Kommunistlik Partei (EKP), kelle otsuseid tuli vastuvaidlematult täita. EKP-d juhtis parteisekretär, kes oli paika pandud Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei (NLKP) poolt. Kommunistlikus ühiskonnas eksisteerisid mitmesugused ühingud ja organisatsioonid, sealhulgas ka noorteühingud, ametiühingud jms. Kõik see toimus aga Kommunistliku Partei egiidi all. (Bennich-Björkman 2007:

322) Taasiseseisvumise eelsel ajal kehtis Eestis seega kindel üheparteisüsteem, kus opositsioonierakondadel ei olnud võimalustki võimule pääseda.

Aktiivne dissidentlus hakkas Eestis pead tõstma ajal, mil NLKP peasekretäriks oli Mihhail Gorbatšov. Üheks protestivormiks kujunes kiirelt liikumine ökoloogiliselt kahjulike projektide elluviimise vastu. Protestiliikumist vedas 1987. aastal loodud Eesti Muinsuskaitse Selts. (Linz, Stepan 1996: 407) Eestlaste julgus avalikult meelt avaldada seega ühe suurenes ja võttis ka organisatsioonilisi mõõtmeid. Julguse suurenemise üheks tõukejõuks võib pidada üleliidulist avalikustamise ja demokratiseerumise lainet. Kodanikuliikumise olulisusest rahva seas annab märku see, kui kiiresti pärast taasiseseisvusliikumise algust loodi esimene demokraatlik massiorganisatsioon.

Pärast Eesti Muinsuskaitse Seltsi loomist leidsid edasised sündmused aset küllaltki tihedalt. Eesti vabadusliikumine hakkas jagunema kaheks: ühelt poolt jäi domineerima Kommunistlik Partei, mis uskus, et vabanemine Nõukogude Liidu võimu alt saab toimuda vaid Nõukogude süsteemi demokratiseerumise kaudu, pärast mida oleks liiduvabariikidel võimalik järk-järgult iseseisvuda. Radikaalsem pool, mida juhtisid endised dissidendid, seadis aga eesmärgiks lõpetada Nõukogude okupatsioon Eestis ja taastada Eesti Vabariik. (Oll 2004: 400-401) 1989. aasta jaanuaris kutsus Muinsuskaitseühing üles looma Eesti Kongressi. 1989. aasta suvi, mil Ülemnõukogu tunnistas Molotovi-Ribbentropi pakti salaprotokollide olemasolu, oli nii mõneski mõttes pöördepunktiks. Eesti Kommunistlik Partei hakkas lõhenema: üks osapool oli kommunistimeelne, teine osa toetas aga uut rahvaliidumist – Rahvarinnet. Eestimaa Rahvarinde loojateks olidki just liberaalsemad kommunistid. 1990. aastal otsustas EKP lahku lüüa NLKP-st. 1990. aasta kevadel toimusid Ülemnõukogu valimised, milleks valmistuda oli erakondadel küllaltki vähe aega, mistõttu kandidaadid kandideerisid individuaalselt, mitte erakonna liikmetena. Rahvarinne väljus siit võitjana, kuivõrd selle liikmeid valiti enim - 105 kohast sai Rahvarinne endale 46. Rahvarindele vastukaaluks loodi Nõukogude võimule lojaalseid ühendusi nagu näiteks Interrinne. 1990. aasta suvel liiku Eesti kindlalt demokratiseerumise ja iseseisvumise suunas. Ülemnõukogu valimised olid olnud vaatamata suurele Rahvarinde taustaga kandidaatide hulgale võistluslikud ja ausad. Rahvarinne ei olnud niivõrd erakond, kui rahvuslik liikumine. See oli väga erineva taustaga inimeste ühendus, mistõttu oli liikumise sees esile kerkinud veel mitu erinevat mõttesuunda. Selle eesmärgiks oli vähem või rohkem

vastanduda Moskvale ja taastada riiklik iseseisvus. (Linz, Stepan 1996: 407-409) Mida enam kasvas võimalus saavutada Nõukogude Liidust iseseisvus, seda enam hakkasid Eesti poliitilised liidrid soovima taastada mitte pelgalt demokraatiat, vaid luua Eesti riik. (Linz, Stepan 1996: 414)

Eesti puhul võib domineerivateks jõududeks pidada seega esmalt Muinsuskaitse Seltsi, mis ökoloogilise liikumise egiidi all rahvast ühendas. EKP lagunedes tõstis pead ka teine oluline liikumine – Rahvarinne -, millest sai lõpuks iseseisvusliikumise peamine eestvedaja. Nii Muinsuskaitse Selts kui ka Rahvarinne olid eestlaste poolt tunnustatud. Asjaolu, et Kommunistliku Partei pooldajad nägid vajadust luua Rahvarindele vastuliikumine, annab märku organisatsiooni selgelt domineerivast rollist. Eesti puhul ei olnud iseseisva riigi staatus seega domineerivate jõudude jaoks esialgu kõige olulisem – esmatahtsusega oli pigem demokraatia saavutamine. Mida aeg edasi, seda enam tulid eestlased aga Rahvarinde ja Muinsuskaitseliikumise üleskutsetega kaasa.

2.3 Rumeenia

Enne iseseisvumist domineeris Rumeenia poliitilisel areenil täielikult Rumeenia Kommunistlik Partei (RKP). RKP üheparteisüsteem kestis vahemikus 1948-1989 ja oli üles ehitatud president Nicolae Ceausescu isikukultusele, teisitimõtlejate repressioonidele ning maa sundkollektiviseerimisele. Riigi peamine poliitika oli muutuda tugevaks industriaalriigiks, mis tõi kaasa aktiivse urbaniseerumispoliitika, kus inimesi meelitati linnadesse elama, pakkudes neile tööd ja paremat ligipääsu sotsiaalteenustele. (Ban 2012: 749) Töö ja paremate sotsiaalteenuste lubamise saatel rumeenlaste linnadesse meelitamine tasus ennast ilmselt esialgu ära ja võib arvata, et elujärg teatud ajaperioodil paraneski.

Kommunistlike riikide puhul oli Rumeenia küllaltki ainulaadne, kuivõrd seadis sisse kaubandussuhted Lääne-Euroopa riikidega ning oli juba varakult Bretton-Woodsi institutsioonide liige. Rumeenia tööstusharusid toetati tugevalt Lääne-Euroopa riikide poolt, mis ühtekokku andis riigile küllaltki kaasaegse tööstusliku baasi. (Ban 2012: 750-751) Majanduskasv, töötuse kiire vähenemine ja rahva elujärje paranemine tõid kaasa tõelise sotsiaalse murrangu. Muudatused, mis olid valitseva režiimi poolt ellu viidud ja edukalt rakendatud, andsid valitsusele juurde ka väga palju legitiimsust. (Ban 2012:

753) Dissidentlus ei olnud Rumeenias väga levinud – teisitimõtlejad tegutsesid valdavalt üksi või väga väikestes gruppides. Kuivõrd pea igale teisitimõtlemise väljundile järgnes koheselt arreteerimine, ei levinud seal ka pörandaalune kirjandus. (Linz, Stepan 1996: 353) Rumeenia Kommunistlik Partei oli oma enam kui 40 võimul oldud aasta jooksul selgelt domineeriv jõud – selle ülimust igas eluvaldkonnas pidid tunnustama kõik rumeenlased ning ühelgi teisel poliitilisel algatusel polnud võimalustki talle vastu astuda.

1980ndate alguseks oli Rumeenial kogunenud suur välisvõlg, mis otsustati ühtäkki kiirelt tagasi maksta. Selle tulemusena kannatas aga kogu sotsiaalne süsteem, mida senini aastaid üles ehitatud oli, kuivõrd seda ei olnud enam võimalik piisavalt rahastada. Probleemid aina süvenesid ja rahva rahulolematuus kasvas. 1987. aastal toimus Brasovis streik palgakärbete ja tarbimispiirangute vastu. Peamised streikijad olid töölised, kes nõudsid tagasi kasinuse-eelset sotsiaal-majanduslikku keskkonda, poliitilise režiimi muutust ja RKP sümbolite eemaldamist Rumeeniast. Paljud streigis osalenud töölised arreteeriti ja mõisteti vangi. Pärast streiki soovitasid mõned Ceausescule lähemal olnud isikud kasinuse-poliitikat tagasi tõmmata, mille tulemusena tagandati nad madalamatele ametikohtadele. (Ban 2012: 765)

1987. aasta oli Rumeenia jaoks murranguline, kuivõrd vaatamata dissidentluse keelule astusid rahvamassid esimest korda valitseva võimu vastu välja. Oluline on märkida, et erinevalt Eestist ja Indiast ei kujunenud Rumeenias välja konkreetselt organiseeritud rahvuslikku liikumist või domineerivat jõudu, mis oleks juhtinud demokraatliku riigi kujunemist. Rumeenia puhul mobiliseerus peamiselt üks sotsiaalne klass – töölisklass -, kes hakkas tagasi nõudma kaotatud õigusi ja paremat elujärge. Kuigi välja astunud töölisklassi eesmärgiks ei olnud esialgu demokraatliku riigikorra saavutamine, viisid edasised sündmused siiski sellise soovi tekkeni.

3. DOMINEERIVA JÕU TEGEVUSE JA STRUKTUURI MUUTUMINE DEMOKRATISEERUMISE AJAL JA PÄRAST SEDA

Teises peatükis võtsin vaatluse alla olukorra, millal erinevad domineerivad jõud Indias, Eestis ja Rumeenias tekkisid, ja kirjeldasin, millisena nad muudatusi riigikorras ning edasist tulevikku nägid. Igas riigis oli iseseisvumise ajaks välja kujunenud üks selgelt domineeriv jõud: Indias India Rahvuskongress, Eestis Rahvarinne ja Rumeenias tööliste liikumine. Kuigi mitte kõik neist ei olnud organiseeritud liikumised, oli lõplik eesmärk siiski üks: demokraatlik riik.

Kolmandas peatükis kirjeldan domineerivate jõudude tegevust Indias, Eestis ja Rumeenias demokratiseerumise ajal ja kuidas nad on mõjutanud riikide arengut juba uutes – demokraatlikes - tingimustes. Annan hinnangu ka sellele, kuidas võib uus domineerivate jõudude poolt ellu viidud poliitika vastdemokratiseerunud riikides mõjutada demokraatia arengut.

India on hea näide sellest, kuidas iseseisvumist ligi pool sajandit juhtinud domineerivast jõust saab pärast riigi demokratiseerumist valitsev erakond, mis on valitseva parteina võimul veel aastakümneid hiljemgi. Kuigi parteimaastikul leidub India näite puhul ka teisi, väiksemaid parteisid, ei suuda keegi üle 40 aasta valitsevat erakonda asendada.

Eesti ja Rumeenia näidete põhjal kirjeldan, kuidas kommunistliku partei üheparteisüsteemiga riigist õnnestub pärast demokratiseerumist luua toimiva mitmeparteisüsteemiga iseseisvad riigid. Sealjuures on Eesti heaks näiteks ka selles osas, kuidas iseseisvusliikumist juhtinud domineerivast jõust ei saanud pärast iseseisvumist domineerivat parteid, vaid see jagunes mitmeks erinevaks grupeeringuks. Rumeenia puhul ei tekkinud domineerivast jõust aga üldse ühtegi poliitilist organisatsiooni, kuid endisest kommunistlikust parteist kasvas välja mitmeid rohkem või vähem demokraatlikke erakondi.

Seega on India, Eesti ja Rumeenia näidete põhjal olemas variatsioon riike, mille põhjal hindan, kas ja kuidas parteisüsteemi mõju valitsemise kvaliteedile ilmneb. Vastavalt kõne all olevate riikide kirjeldatud olukordadele võib oodata, et India puhul on valitsemise kvaliteedi osas suuremad probleemid kui Eesti ja Rumeenia puhul, kuivõrd sealsele parteisüsteemile ei ole võistluslikkus väga omane. Selle puudumine takistab aga võimalike alternatiivsete erakondade võimuletulekut ja poliitika muutumist. Eesti valitsemise kvaliteet on ilmselt aga kõrgem kui Rumeenia oma, kuivõrd riigis hakkas koheselt kujunema domineeriv mitmeparteisüsteem, mitte ei jäädud truuks varem domineerinud kommunistliku partei järeltulijatele.

3.1 India

1946 tulid Inglismaal võimule leiboristid ning Clement Attlee valitsus teatas 1947. aasta veebruaris, et inglased lahkuvad Indiast 1948. aasta juuniks. Kasutades rahutusi ettekäändena, tegi Suurbritannia ettepaneku jagada India kaheks riigiks – moslemite Pakistaniks ja hindude Indiaks. Hoolimata mõõdukate hindude ja moslemite vastuseisust olid nii Muslimiliiga kui India Rahvuskongress plaaniga päri – India jagunemine kuulutati välja 3. juunil 1947, jagadeski riigi kaheks. Sellega said India ja Pakistan iseseisvateks riikideks. (Kalda 2011: 321) India Rahvuskongress mängis pärast iseseisvumist võtmerolli otsustamaks, millise poliitikaga uut riiki üles ehitama asuda. Kongress oli peamiste poliitiliste institutsioonide loomise juures ja adapteeris erakonnagi vastavalt nende vajadustele. Ideoloogiliselt hoidis India Rahvuskongress alal tugevat usku demokraatlikesse normidesse ja seaduse austamisse, rõhutades enda rolli demokraatia edendajana riigis. (Reddy 2005: 292) 1947. aastaks oli India Rahvuskongress seega juba täiesti domineeriv jõud, kellele jäi ka India jagunemise küsimuses hindude poolt viimane sõna. Teiste hindu parteide eiramisest võib järeldada ka, et Kongressil ei olnud iseseisva riigi väljakuulutamisel tahtmist kellegi teise arvamust arvesse võtta ja kavatses kindlalt ise otsustada, kuidas uut riiki üles ehitama asuda.

Perioodil 1947-1967 võitis Kongress küllaltki kindlalt iseseisva riigi neljad esimesed valimised, kontrollides selle tulemusena nii riiki kui ka enamust kohalikest valitsustest, saades keskmiselt 40-49% häältest. Selline süsteem ühe domineeriva partei ja nõrga opositsiooniga sai tuntuks kui „Kongressi süsteem“. Võttes arvesse Kongressi juhtivat

positsiooni võitluses Suurbritannia ülemvõimu vastu, ei ole India Rahvuskongressi edu samas ka üllatav. Siiski hakkas „Kongressi süsteem“ lõpuks lagunema. 1980ndatel Indira Gandhi valitsemise ajal muutus partei korrumppeerunuks ja organisatsiooniliselt nõrgaks ega suutnud enam konkurentsist püsida. (Reddy 2005: 277) Mingil määral võib Kongressi langust näha kui pikka protsessi. Juba asutamisest peale ei seadnudki organisatsioon eesmärgiks ühendada tervet hindude kogukonda, vaid ainult teatud klassi huve. Iseseisvumisaegne teiste hindude erakondade arvamuse ignoreeriminegi annab märku nende endast madalamale seadmisest. Aastast-aastasse domineerimise ja võimu tunne aina süvenes, mis aga paratamatult viis partei poliitika muutumiseni ja toetajate kaotamiseni.

1990ndatel toimus Indias üleminek India Rahvuskongressi poolt juhitud domineerivalt parteisüsteemilt tõelisse mitmeparteisüsteemi ja koalitsioonipoliitikasse. Esile tõusid ka regionaalsed erakonnad ja alternatiivne jõukeskus – Bharatiya Janata Erakond (BJP). (Mazumdar 2011: 69) 2004. aasta valimistel tuli India Rahvuskongress poliitilisele areenile tagasi kui *aam admi* – tavaliste inimeste – erakond. (Hasan 2006: 474) Eelnevast võib järeldada, et 1990ndate alguses oli Indias justkui teine ülemineku laine pärast iseseisvumist ühelt poliitiliselt süsteemilt teisele. Mitmeparteisüsteemi tekkimise ja alternatiivsete erakondade poliitilisele areenile tulek annab alust arvata, et India valitsemise kvaliteedi näitajad hakkavad edaspidi paranema.

India parteisüsteem ei olnud toona tüüpiline võistluslik mitmeparteisüsteem, kus valitseva partei vahetumine oleks igakord võimalik; samas ei olnud see ka üheparteisüsteem võistlevate erakondadeta. India parteisüsteemis domineeris tugevalt üks partei, kuid samal ajal väärtustati ka demokraatlikule süsteemile omast võistlusmomenti. (Reddy 2005: 281) India Rahvuskongress lähenes valimistele alati pragmaatiliselt. Seistes silmitsi tugevate, väljakutsuvate konkureerivate erakondadega, lõi ta nendega liite või liitis need lõpuks sootuks Kongressiga. Kuivõrd erakonnad, mis Kongressiga liideti, olid temaga võrreldes rohkem vasak- või parempoolsed – võrreldes Kongressi küllaltki keskse poliitikaga-, käitusid endiste erakondade liikmed uues suures parteis kui fraktsioonid. Mida aeg edasi, seda enam „fraktsioone“ erakonnas tekkis. (Brass, 1990: 9) „Fraktsioonid“ piirasid aga organisatsiooni arengut, takistades tekkimast keskselt organiseeritud erakonda. Selle tagajärjel vähenes aegamööda Kongressi võimekus hoida kontrolli opositsiooniparteide üle. (Reddy 2005: 282) India

Rahvuskongressi on sageli võrreldud ka Aafrika Rahvuskongressiga. Mõlemad erakonnad suutsid muutuda rahvuslikust protestiliikumisest efektiivseteks poliitilisteks erakondadeks, kohandudes edukalt vastava poliitilise maastikuga. Kui India Rahvuskongressi ja Kongressisüsteemi on kiidetud selle eest, et aitas üles ehitada ja edendada India poliitilist süsteemi, siis Aafrikas domineeriva Aafrika Rahvuskongressi tegevust on paljude autorite poolt kritiseeritud ja peetud ohuks demokraatia pikaajalisele püsijäämisele. (Reddy 2005: 272)

Üheparteisüsteemiga demokraatlikus riigis on parteisisene võimujaotus kriitilise tähtsusega tagamaks demokraatlike protsesside ja poliitilise vastutustunde püsijäämine. Selliseid süsteeme võib kohata eelkõige just Aasia ja Aafrika uutes riikides, kus domineeriv erakond on kasvanud välja rahvuslikust liikumisest ja rahvusliku ühtsustunde probleemid on viinud erakonna ja riigi samastumiseni. Sellises olukorras võib juhtuda, et kriitikat partei aadressil võetakse hoopis kui kriitikat kogu riigi pihta. India puhul oli Kongressi juhtkond teadlik partei ja riigi samastumise probleemist. Jawaharlal Nehru oli tugevalt veendunud, et domineeriva partei ja riigi juhtimine tuleb kindlalt üksteisest lahus hoida. (Kochanek 1966: 681)

India Rahvuskongress püsis domineeriva jõuna enam kui 100 aastat, sellest ligi pool pärast iseseisvumist. Olukorras, kus koalitsiooni ei pääse aga rohkem kui üks partei, rahulolematust valimistest valimistesse aga süveneb – eriti kui sellega kaasneb ka domineeriva partei poliitiline allakäik. Opositsiooniparteide võimetus riigi juhtimises kaasa rääkida ei ole aga demokraatia arengule hea, kuivõrd ei hõlma erinevate vaadete esindajate vahelisi läbirääkimisi ja kompromissini jõudmist. Riik, mis alustas oma iseseisvusaega demokraatlikult, muutus üle 40 aasta võimul püsinud partei tegevuse tulemusena korrumppeerunuks. Võib eeldada, et selle perioodi demokraatiaindeksid on vaadeldavast ajast ühed madalamad.

3.2 Eesti

Taasiseseisva Eesti loomise eestvedajaks oli kiirelt kerkinud Rahvarinne, mis kasvas kiiresti Nõukogude Eesti kõige laiaulatuslikumaks rahvaliidumiseks. Rahvarinne ei nõudnud oma manifestis mitte Nõukogude Liidust lahkulöömist, vaid püüdis esialgu Moskvaga kompromissini jõuda. (Velliste 2001: 147) Rahvarinde tulekuga oli EKP

allesjäänud osa saanud omale kindla uuendusmeelse konkurendi. Eestlasi, kes ei olnud rahul Nõukogude võimuga, ei olnud keeruline mobiliseerida ja uusi kodanikuliikumisi toetama panna, mis tegi nende leviku veelgi kiiremaks ja kergemaks. See näitab aga veel kord, et Eesti Vabariigi taasiseseisvumises ei mängi nii suurt rolli poliitilised jõud – erakonnad -, kuivõrd rahvaalgatused ja kodanikuliikumine.

Nõukogude Liidu lagunemisega 1991. aastal tekkis Euroopa kaardile 15 uut riiki. Eesti, Läti ja Leedu olid neist mõnes osas erilisemad, kuivõrd neil oli olemas juba eelnev iseseisvus- ja demokraatia kogemus aastatel 1918-1940. (Linz, Stepan 1996: 405) Nii nagu olid uued postkommunistlikud riigid, olid uued ka parteid ja parteisüsteemid. 1991. aasta augustis saavutatud taasiseseisvumist tunnistanud parteid olid loodud vähemalt seitse kuud varem. 15 16-st iseseisvuseelsest või taastatud erakonnast loodi 1990. aastal või veidi varem. Iseseisvumise ja taasiseseisvumise vahelisel ajal loodi Eestis vaid kaks erakonda. (Kreuzer, Pettai 2003: 80) Uues parteisüsteemis tegutsevatel erakondadel oli raskusi endale kindla valijaskonna kindlustamisega. Üheks põhjuseks võib pidada toonaste poliitikute kiiret erakondade vahetust – või mõnel puhul ka erakonnast lahkumist uue erakonna loomise eesmärgiga -, mida võib seletada nii parteisisese distsipliini puudumisega kui ka üleüldise erakondade ebapopulaarsusega. Eesti parteisüsteemi kujundas ümber nii parteidevahelise liikumine kui parteide enda jagunemine – ümberstruktureerimine. (Kreuzer, Pettai 2003: 86)

Eesti parteisüsteemi arengut iseloomustavad mitmesugused näitajad. Eesti parteimaastikul domineerisid selgelt iseseisvumisjärgselt loodud / iseseisvusliikumistest tekkinud erakonnad: Keskerakond, Koalitsioonipartei, Rohelised, Kuningriiklased, Iseseisvuspartei ja Eesti Ettevõtjate Erakond. Eesti Kommunistliku Partei järeltulija Demokraatliku Tööpartei toetus oli vägagi tagasihoidlik, suutmata esimesel kahel valimisel võita ühtegi parlamendikohta. Esimese kolme valimise jooksul olid valijad sunnitud tunnistama ka kahte suurt erakondade ühinemiste lainet 1992. ja 1999. aastal, millest sündis kuus uut erakonda. Eesti parteimaastiku killustatus annab märku küllalki komplekssest parteisüsteemist. (Kreuzer, Pettai 2003: 92-94) 2000. aastate alguses oli Eestis muutuste aeg – eelkõige seoses Euroopa Liitu astumisega -, mis lõi soodsa pinnase uute erakondade parteisüsteemi sisenemiseks (Toomla 2011: 240). Viimastel aastatel on edukaim Eesti erakond olnud aga Reformierakond, kes on valitsust juhtinud alates 2007. aastast (Toomla 2011: 164).

Rahvarindest väljakasvanud Keskerakond on ka tänapäeval üks populaarsemaid erakondi Eesti parteimaastikul. Siiski on võimuvõitlus Reformierakonnaga jätnud ilmselt oma jälje ja pärast 1990ndaid Riigikogu valimisi võita ja valitsust moodustada pole õnnestunud. Olenemata sellest, et mõni partei on valitsustes rohkem figureerinud kui teine, ei kujunenud Eestis välja Rahvarinde poolt domineeritud üheparteisüsteemi, vaid üsna pea pärast taasiseseisvumist jagunes domineeriv jõud mitmeks väiksemaks erakonnaks, kellest samuti ükski domineerima jäänud pole. Olenevalt ühiskonnas toimunud muudatustest ja erakondade tegevusest muutub ka rahva toetus nendele.

Juba taasiseseisvumiseelisel perioodil tegutses Eestis mitmeid erinevaid riigi iseseisvust taotlemaid organisatsioone. Paljudest neist kasvasid pärast demokratiseerumist välja erakonnad, mis koos taasloodud riigi parteimaastikku kujundama hakkasid. Asjaolu, et Rahvarinne ei jäänud domineerima, vaid valitsev erakond ja koalitsioon vahetusid tihti, annab ühelt poolt märku kergest poliitilisest ebastabiilsusest. Teisest küljest aitas see aga kujundada demokraatlikku mitmeparteisüsteemi, kus on tagatud rahva demokraatlikud vabadused ja võimalikult vähene korrupsioon.

3.3 Rumeenia

Brasovi tööliste mobiliseerumine pani aluse rahva üleüldisele valitseva jõu vastu välja astumisele. Riigi autoritaarse režiimi kukutamine oli vägivaldne vastuhakk just selle sotsiaalse klassi – tööliklassi – poolt, mida režiim oli esmalt urbaniseerumise ajal aidanud luua ja siis justkui hüljanud. Ceausescu hukati 1989. aasta detsembri lõpus, mis lõpetas ka kommunistliku režiimi Rumeenias. Demokratiseerumine tõi endaga aga kaasa palju inimohvreid, kes olid hukkunud mitmetes linnades toimunud ülestõusudes. (Ban 2012: 766)

1990. aasta järgset Rumeenia valimissüsteemi iseloomustab ebastabiilsus. Rumeenia parlamendi valimiskünnis vaheldus suuresti: 1990. aastal see puudus, 1992 ja 1996 oli 3% tõustest 2005. aastaks 5%-ni. (Gherghina, Jigläu: 2011: 78) Parteisüsteemi areng Rumeenias oli väga erinev sellest, kuidas see arenes Lääne-Euroopa riikides. Erinevused tulenesid peamiselt sellest, et osa rahvast soosis endiselt postkommunistlikku sotsiaaldemokraatlikku süsteemi (peamiselt endised RKP liikmed), kus riigil on majanduse üle väga suur kontroll, samas kui teised eelistasid pigem riigi

liikumist liberaaldemokraatia suunas. (Giugal, Johnston, Constantinescu 2011: 147) Pärast 1989. aastal kommunistlikust režiimist vabanemist loodi 1990. aastal endise Kommunistliku Partei asemele Rahvuslik Päästerinne (*Frontul Salvării Naționale*) – FSN. Selle nimi küll muutus aastate jooksul mitu korda, kuid struktuur jäi samaks. FSN ei asendanud endise Kommunistliku Partei väärtusi läänelikega, vaid seadis omale eesmärgiks Kommunistlikku Partei reformida. 1992. aastal jagunes FSN kaheks parteiks. Demokraatlik Rahvuslik Päästerinne (FDSN) säilitas FSN-i vana struktuuri ja jäi ustavaks president Ion Iliescule, FSN aga koondus ümber endise peaministri Petre Romani. FSN muutus vasakpoolseks parteiks, kõigepealt Demokraatlikuks Parteiks ja seejärel Liberaaldemokraatlikuks Parteiks, mis on täna esindatud ka Euroopa Parlamendis. (Giugal, Johnston, Constantinescu 2011: 149) Tõsiasi, et Kommunistlik Partei jäi pärast demokratiseerumist püsima, ei ole iseenesest midagi märkimisväärtset, kuivõrd taolist praktikat võib täheldada pea igas postkommunistlikus riigis. Märkimisväärne on aga asjaolu, et endise Kommunistliku Partei sees tekkis kaks erinevat leeri, mille tulemusena jaguneski erakond üsna pea pärast demokraatliku riigi loomist kaheks praktiliselt vastandlikuks parteiks.

Demokraatlik Rumeenia on näinud mitmeid poliitilisi läbikukkumisi, kuivõrd ühtegi valitsust ei ole tagasi valitud. Siiski on kommunistide ja liberaaldemokraatide ning keskuse ja perifeeria vastasseis püsinud kogu perioodi vältel muutumatuna, kuigi valijad on eelistanud nii ühtesid kui teisi. Selle tulemusena hakkas aga reaalne mitmeparteisüsteem välja kujunema alles 2000ndate aastate alguses. (Giugal, Johnston, Constantinescu 2011: 151)

2004. aastal toimusid Rumeenias viiendad vabad valimised nii riiklikul kui ka kohalikul tasandil. Valimised olid küll vabad, kuid valimiskampaaniad ning üleüldine poliitiline võitlus ei olnud ausad. Sellest annab märku Rumeenia poliitilise tasakaalu ebastabiilsus, kuivõrd post-kommunistlike parteide käes oli just sellel valimisaastal võrreldes antikommunistlike erakondadega suur osa ressurssidest. Taoline ebastabiilsus oli tingitud eelkõige PSD tugevast kontrollist kohaliku eliidi, elektroonilise meedia ja valimisprotsesside reguleerimise eest vastutavate inimeste üle. (Pârvulescu 2004: 8-9) Vaatamata ebaausatele valimistele sai 2004. aastal võimule äsja loodud Õigluse ja Tõe Liit (D.A.), mis paistab silma eriti oma korrupsioonivastasuse osas. Seetõttu on neid

valimisi vaadeldud ka kui tõelist pöördepunkti Rumeenia poliitilisel maastikul ja teel reaalse demokratiseerumise suunal. (Pârvulescu 2004: 24)

Rumeenia parteisüsteemi stabiliseerumine pärast demokratiseerumist oli küllaltki aeglane, kuid kindel. 1990. aasta mais toimunud parlamendivalimistel pääses parlamenti 16 parteid, 1992. aastal seitse, 1996. aastal kuus, 2000. aastal viis ning 2004 ja 2008 neli. Pärast 2008. aasta parlamendivalimisi oli kolm neljast erakonnast seal esindatud olnud alates nende loomisest ning neljas oli seal alates 2000. aastast. Kuivõrd uutel erakondadel on parlamenti pääseda küllaltki keeruline, võib sellest eeldada ka teravat ideoloogilist eraldumist olemasolevate parlamendierakondade ja uute vahel. (Gherghina, Jigläu: 2011: 72) Viimase nelja parlamendivalimise puhul võib eeldada poliitilise keskkonna normaliseerumist, kus kerkibki esile kaks tugevamat suunda: postkommunistlik ja paremsentristlik. Rumeenia valimiste tulemused on üha vähem etteaimatavad ja suured parteid on püsinud stabiilsetena. Uute poliitiliste jõudude tulek poliitilisele maastikule on siiski mõnevõrra administratiivsete nõuete tõttu takistatud. Siiski on Rumeenia poliitiline süsteem alati olnud vähem võistluslik võrreldes teiste uute riikidega. Poliitiliste jõudude muutumine leidis riigis aset alles 1996. aastal ning võrreldes teiste 1990ndate alguses demokratiseerunud riikidega, on see ainus, millel on neljast 1989. aasta järgsest valitsusest kolm olnud kommunistlikud. (Pârvulescu 2004: 20-21)

Rumeenia on samuti huvitav näide mitmeparteisüsteemi kujunemisest. Kuivõrd Rumeenia demokratiseerumisel ei mänginud rolli ükski ametlikult formuleeritud kodanikuliikumine, vaid valitsevale jõule vastuhakuks mobiliseerusid valdavalt töölisklassi esindajad, ei hakanud pärast demokratiseerumist domineerima ka ükski uus erakond. Selle asemel jätkas oma tegevust, küll reformitud kujul, kommunistlik partei ja taastati mitmed juba enne II maailmasõda loodud erakonnad. Kuigi kommunistlik partei – FDSN – on terve taasiseseisvumisaja Rumeenia parteipoliitikas olulist rolli mänginud, on pidevalt säilinud ka opositsioon, mis ei ole lasknud parteisüsteemil taaskord ühe partei poolt domineeritavaks muutuda.

Pideva kommunistide ja liberaalide võimuvõitluse tõttu ei hakanud mitmeparteisüsteem Rumeenias kujunema rohkem kui 10 aastat pärast demokratiseerumist. See annab alust arvata, et ka demokraatia areng toimus seal aeglasemalt kui näiteks Eestis, kus

mitmeparteisüsteem juurdus peaaegu kohe pärast taasiseseisvumist. Demokraatia arengu aeglus väljendub ilmselt ka madalates demokraatiaindeksites, mis omakorda peegeldab valitsemise kvaliteedi nõrka taset.

4. VALITSEMISE KVALITEEDI ANALÜÜS DEMOKRAATIAINDEKSITE PÕHJAL

Teises ja kolmandas peatükis kirjeldasin, milliste sündmuste ajendil tekkisid Indias, Eestis ja Rumeenias demokratiseerumist juhtinud domineerivad jõud, kuidas toimus võimu jagunemine pärast endise süsteemi lagunemist ning millist mõju avaldas see demokraatia arengule. Neljandas peatükis uurin, kuidas domineerivate jõudude tegevus on mõjutanud demokraatia kvaliteeti vaadeldavates riikides. Kui üks jõud jääb liiga pikaks ajaks võimule – aeg sõltub konkreetse riigi olukorrast -, võib tekkida olukord, mis muutub ohtlikuks demokraatia jätkusuutlikule arengule. Nagu India puhul juhtus, muutus India Rahvuskongress aja jooksul korrumppeerunuks ja selle maine langes kõvasti. Uurimaks, kas taoline olukord tuleb ette ka mitmeparteisüsteemides, võrdlen käesolevas peatükis riikide korrupsioonitaset ja demokraatianäitajaid.

Otsustamaks domineerivate jõudude mõju valitsemise üle pärast demokratiseerumist, kasutan *Transparency International*'i korrupsioonivabaduse näitajat ja *Freedom House*'i *Freedom in the World* ning *Freedom of the Press* indekseid ja raporteid. Valisin vastavad indeksid just seetõttu, et need on demokraatia arengu hindamisel maailmas väga laialdaselt kasutatud ja usaldusväärseks peetud. Uurimise all olev ajajärk sõltub sellest, millal vastavaid indekseid ja raporteid välja andma hakati (vt. allpool). *Transparency International*'i korrupsioonivabaduse näitaja abil hindan käesoleva töö alapeatükis 1.2 kirjeldatud valitsemise kvaliteedi näitajat: viia valitsuse tegevusi ellu võimalikult efektiivselt vältides korrupsiooni. *Freedom House*'i indeksite abil hindan valitsusinstituutsioonide rolli kodanike heaolu kujundamises.

Transparency International korrupsioonivabaduse indeks seab riigid järjekorda selle alusel, kui korrumppeerunuks riigi kodanikud avalikku sektorit peavad. Organisatsioon seab riike järjekorda alates 1995. aastast. Riikide indeksid jäävad 1 ja 10 vahele (1 - väga korrumppeerunud, 10 – üldse mitte korrumppeerunud). (*Transparency International* koduleht 07.05.2013)

Kasutan India, Eesti ja Rumeenia võrdlemiseks järgmisi *Freedom House*'i indekseid:

- 1) *Freedom in the World: Freedom in the World*'i võib pidada *Freedom House*'i lipulaevaks, mis loob standardi võrdlemaks kodanikuvabaduste ja poliitiliste õiguste rakendamist maailma riikides. Kodanikuvabaduste all mõistetakse siinkohal usu- ja väljendusvabadust, õigusi kuuluda organisatsioonidesse ja ühingutesse, seaduse ülimumst ning eraelu puutumatust. Poliitiliste õigustena käsitleb *Freedom House* kodanike õigust osaleda vabalt poliitilistes protsessides – sealhulgas hääletada legitiimistel valimistel vabalt mitme kandidaadi vahel -, kandideerida riigiametitesse, ühineda erakondadega ja valida rahvaesindajaid, keda rahvas oma esindajana tunnustab. Raportit, mis on laialt kasutatud pea kõikides eluvaldkondades, avaldatakse alates 1973. aastast 195 riigi ning 14 seotud ja vaieldava piirkonna kohta. *Freedom in the World* indeks hindab riike nii poliitiliste õiguste (*political rights*) kui ka kodanikuvabaduse (*civil liberties*) osas skaalal 1 (vaba) kuni 7 (mitte vaba). (*Freedom House*'i koduleht 07.05.2013)
- 2) *Freedom of the Press: Freedom of the Press* indeks, millega hinnatakse riike alates 1980. aastast, on iga-aastane ülevaade meedia sõltumatuses 197 riigis ja territooriumil, olles *Freedom House*'i pressivabaduse projekti tuumaks. Indeks hindab trüki-, tele- ja internetimeedia vabadust igas maailma riigis, analüüsides iga kalendriaasta sündmusi. *Freedom of the Press* indeks hindab riike skaalal 1-st (väga vaba) 100ni (mitte vaba) ja sellele vastavalt iga riigi meedia kas „vabaks“, „osaliselt vabaks“ või „mitte vabaks“. (*Freedom House*'i koduleht 07.05.2013)

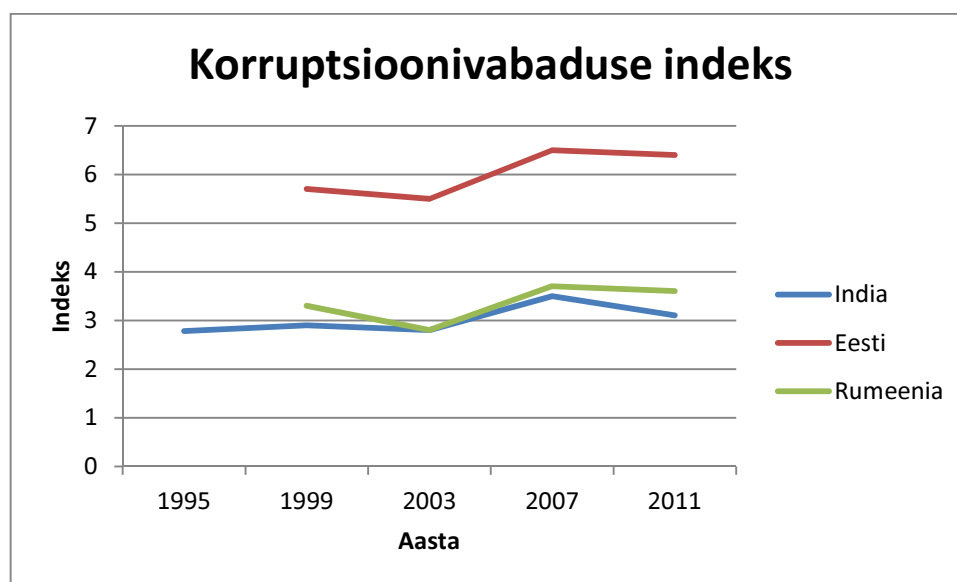
4.1 Korrupsioonivabaduse indeksi muutumine perioodil 1995-2010

Transparency International korrupsioonivabaduse indeksi alusel järjestatakse riike alates 1995. aastast. Võrdlen riikide arengut korrupsioonivabaduses iga nelja aasta taguste näitajatega, s.o aastatel 1995, 1999, 2003, 2007 ja 2011. 1995. aasta puhul saab välja tuua näitaja vaid India puhul, kuivõrd Eesti ja Rumeenia *Transparency International* tabelis sel hetkel veel ei kajastunud. Kuigi India iseseisvus juba 1947. aastal, ei ole andmeid 1995. aastast varasema perioodi kohta. Asjaolu, et Kongressi süsteem hakkas Indias lagunema aga mitukümmend aastat pärast iseseisvumist – alles 1980ndatel -, lubab India andmeid võrrelda Eesti ja Rumeenia sama perioodi

andmetega. Võib nimelt eeldada, et niivõrd pikalt domineerinud India Rahvuskongressi poliitilised otsused kujundasid ka veel 1990ndate alguse valitsemise kvaliteedi näitajaid Indias.

Tabel 1. India, Eesti ja Rumeenia korrupsiooniindeksid aastatel 1995, 1999, 2003, 2007 ja 2011. Allikas: Autori koostatud *Transparency Interational* korrupsiooniindeksite raportite perioodil 1995-2011 põhjal.

	1995	1999	2003	2007	2011
India	2,78	2,9	2,8	3,5	3,1
Eesti		5,7	5,5	6,5	6,4
Rumeenia		3,3	2,8	3,7	3,6

Joonis 1. India, Eesti ja Rumeenia korrupsiooniindeksid aastatel 1995, 1999, 2003, 2007 ja 2011. Allikas: Autori koostatud *Transparency Interational* korrupsiooniindeksite raportite perioodil 1995-2011 põhjal.

Nagu jooniselt näha, on kõikide riikide korrupsioonivabaduse indeksid aastate jooksul muutunud enamasti tõusvas joones – s.t korrupsioon vaatluse all olevates riikides on vähenenud. India on peaaegu võrdselt Rumeeniaga madala korrupsioonivabaduse arenguga. 1995. aastal hinnati teda skooriga 2,78 - mis on vaatluse all olevate riikide madalaim skoor - ja 2011. aastal 3,1-ga. India kõrgeim indeks on 3,5 2007. aastal. Eesti on kolmest riigist saavutanud kõrgeima tulemuse – 6,5 2007. aastal. 2011. aasta

indeksiga 6,4 on Eesti kindlalt vähem korrumppeerunud riik vaatluse all olevatest. Rumeenia alustas 1999. aastal indeksiga 3,3, langes 2003. aastaks 2,8-le, kuid 2011. aastaks oli sealne korrupsioonivabaduse indeks tõusnud 3,6-ni.

India avalikku sektorit hinnatakse seega küllaltki korrumppeerunuks. 1995. aasta väga madal indeks tuleneb ilmselt olukorrast, mille jättis maha India Rahvuskongress pärast aktiivsest poliitikast tagasi tõmbumist. Korrupsioon on aga aastatega vähenema hakanud, mis annab tunnistust positiivselt stabiliseeruvast poliitilisest olukorrast. Siit võib järeldada, et pikalt domineeriv üks poliitiline jõud ei ole valitsemise kvaliteedi seisukohalt hea, kuivõrd domineeriva jõu kadumisel hakkab langema ka korrupsioonitase.

Eesti indeks on kolmest võrreldavast riigist püsinud stabiilselt kõige kõrgemal. Siiski on ka tal olnud langusperiood 2003. aastal. Sellel perioodil sisenes Eesti poliitmaastikule mitmeid uusi poliitilisi jõude. Võib järeldada, et uute jõudude üheks formuleerumise põhjuseks oli nii riigi nõrgenenud võimekus kodanike heaolu kujundada kui ka harjumuspärasest rohkem korrumppeerunud avalik sektor.

Rumeenia tegi suurima korrupsioonialase languse läbi vaatluse all oleval perioodil 2003. aastal. See on periood, mille järgselt hakkas välja kujunema uus mitmeparteisüsteem, millele eelnes aga kommunistide ja liberaalide võimuvõitluse tõttu segane periood sisepoliitikas. Kuivõrd Rumeenia parteisüsteem hakkas stabiliseeruma alles pärast 2004. aastat, on mõistetav, et sellele pidi mingil hetkel eelnema küllaltki kriitiline olukord nii kodanike heaolu kui korrupsiooni osas.

4.2 *Freedom House*'i indeksite muutumine ajas

Käesolevas alapeatükis võrdlen Indiat, Eestit ja Rumeeniat *Freedom House*'i indeksite alusel.

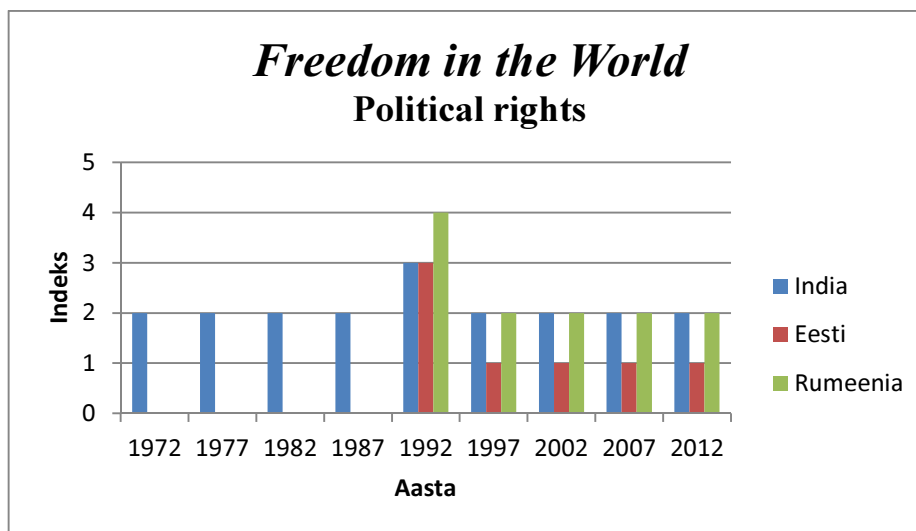
4.2.1 *Freedom in the World* indeks

Freedom in the World raportit antakse välja alates 1972. aastast, mis tähendab, et siinkohal saab võrrelda Eestit ja Rumeeniat kogu nende postkommunistliku aja jooksul, Indiat aga alates 1972. aastast. Selgema võrdluse huvides võtan vaatluse alla näitajad iga viie aasta tagant, ehk siis aastad 1972, 1977, 1982, 1987, 1992, 1997, 2002, 2007 ja

2012. Esimese nelja vaatluse all oleva aasta puhul seega Eesti ja Rumeenia kohta näitajaid leida ei saa, kuivõrd nende riikide demokratiseerumine toimus alles pärast 1987. aastat.

Allpool olen koostanud kaks tabelit, kus on näha uurimise all olevate riikide vastavad näitajad vaatluse all olevate aastate lõikes.

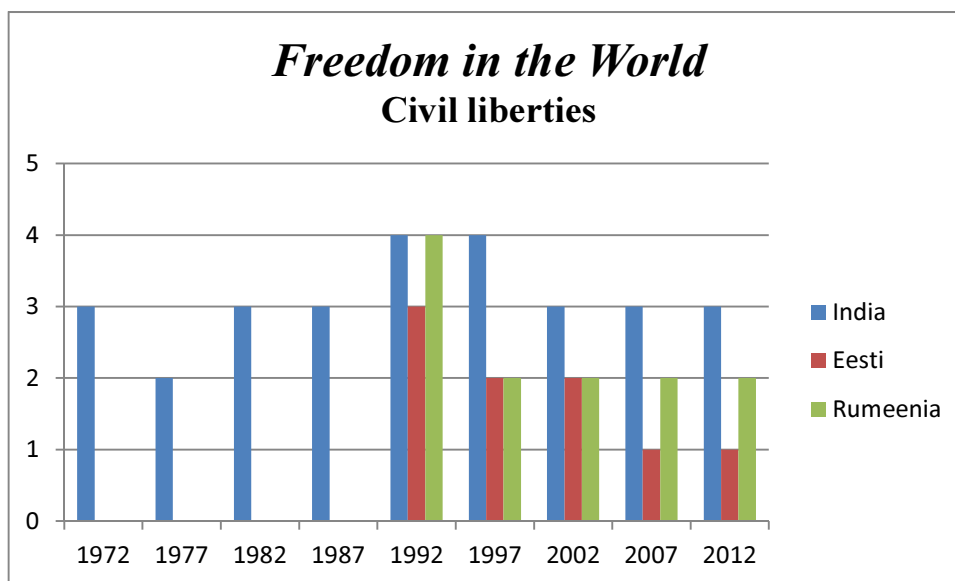
4.2.1.1 *Freedom in the World* poliitiliste õiguste indeks

Joonis 2. *Freedom House*'i *Freedom in the World* poliitiliste õiguste indeksite muutumine ajas. Allikas: Autori koostatud *Freedom House*'i *Freedom in the World* indeksi raportite põhjal.

Jooniselt 2 võib näha, et India on püsinud poliitiliste õiguste rakendamise vallas kõige stabiilsemana, olles vaatluse all oleva seitsme aasta jooksul vaid korra, 1992. aastal, hinnatud indeksiga 3, muul ajal indeksiga 2. Eesti kõrgeim indeks oli aastal 1992, mil tema indeks oli 3. Muul ajal on Eestit hinnatud parima võimaliku poliitiliste õiguste indeksiga ehk indeksiga 1. Rumeenia puhul on areng olnud stabiilsem – 1992. aastal hinnati teda vaatluse all olevatest riikidest kõrgeima indeksiga – 4 -, kuid edasi on poliitiliste õiguste indeks püsinud stabiilselt 2 juures. Oluline on siinkohal ka märkida, et 1992. aastal hinnati kõik vaatluse all olevad riigid „osaliselt vabaks“. Eesti ja Rumeenia puhul saab seda seletada keeruliste aegade riikide sisepoliitikas pärast demokratiseerumist, kuivõrd ei parteimaastik ega valitsemisüsteem ei olnud selleks ajaks veel välja kujunenud. India indeksi tõusu põhjuseks võib pidada 1990. aastate keerulist olukorda seoses India Rahvuskongressi maine langemisega Indira Gandhi korrumppeerunud tegevuse tõttu ja uue parteisüsteemi kujunema hakkamisega.

4.2.1.2 *Freedom in the World* kodanikuvabaduste indeks

Joonis 3. *Freedom House*'i *Freedom in the World* kodanikuvabaduste indeksite muutumine ajas. Allikas: Autori koostatud *Freedom House*'i *Freedom in the World* indeksi raportite põhjal.

Jooniselt 3 võib näha, et kodanikuvabadused on pea kõikide riikide puhul saanud madalama tulemuse kui poliitilised õigused. Vastupidiselt poliitilistele õigustele on kodanikuvabaduste puhul India indeks kõige rohkem kõikunud, olles aastate jooksul nii 3, 2, 4 ja lõpuks jälle 3. Teiste riikide puhul on märgata indeksi paranevat trendi. Eesti osas on tulemused olnud jällegi kõige paremad – 1992. aastal alustas ta küll indeksist 3, 1997 ja 2002 hinnati teda indeksiga 2 ja kahel viimasel vaatluse all oleval aastal on ta viiest riigist ainus, keda on hinnatud indeksiga 1. Rumeenia alustas 1992. aastal indeksiga 4, kuid on pärast seda püsinud tasemel 2. Stabiilselt samal tasemel püsimine või ka langemine annavad märku kodanikuvabaduste olukorra paranemisest.

Indias on kodanikuvabaduste tagamine läbi aastate selgelt probleemne olnud, millest annab märku küllatki kõrge indeks. 1990ndate alguse parteisüsteemi muudatuste tulemusena indeks aga langes, mis lubab eeldada valitsemise kvaliteedi paranemist ka selles osas. Erinevalt korruptsioonivabaduse hindamisest ei paista käesolevate andmete põhjal 2000ndate alguse segased ajad Eesti ja Rumeenia parteimaastikul erilist mõju avaldavat ei poliitilistele õigustele ega kodanikuvabadusele, kuivõrd vastavad näitajad on püsinud praktiliselt stabiilsena ka pärast seda aega. Vaid Eesti puhul on märgata ka mõlema *Freedom in the World* indeksi puhul vaatluse all oleva näitaja paranemist pärast 2002. aastat. See annab aga tunnistust sellest, et sellest ajast peale on valitsemise kvaliteet seal paranenud.

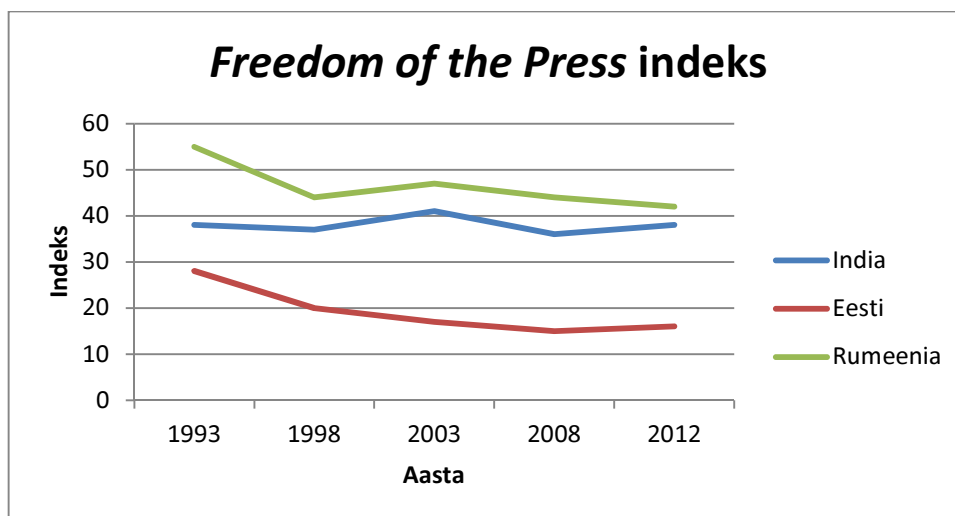
4.2.2 Freedom of the Press indeks

Freedom of the Press indeksiga hinnatakse riike alates 1980. aastast (esimene hinnang on antud seega 1979. aasta kohta). Siinkohal võrdlen riike aga alates 1993. aastast, mil pressivabaduse raportites avaldati ka riikide skoorid. Vaatluse alla võtan aastad 1993, 1998, 2003, 2008 ja 2012. Kuigi 2008. ja 2012. vahe on neli aastat, olen viimase siiski võrdlusesse kaasanud, saamaks arengutest ka viimase aja ülevaate.

Tabel 2. Pressivabaduse indeksite skoorid perioodil 1993-2012.

Allikas: Autori koostatud *Freedom of the Press* pressivabaduse indeksite raportid perioodil 1980-2013 põhjal.

	1993	1998	2003	2008	2012
India	38	37	41	36	38
Eesti	28	20	17	15	16
Rumeenia	55	44	47	44	42

Joonis 4. *Freedom of the Press* indeksi muutumine perioodil 1993-2012.

Allikas: Autori koostatud *Freedom of the Press* pressivabaduse indeksite raportid perioodil 1980-2013 põhjal.

Joonisel 4 on kujutatud *Freedom of the Press* indeksi muutumist perioodil 1993-2012. Kogu vaatluse all oleva perioodi jooksul hinnati „vabaks“ riigiks Eesti, teised „osaliselt vabadeks“. (*Freedom of the Press* raportid 1980-2013, külastatud 07.05.2013).

Eesti pressivabaduse näitaja areng on olnud üsna stabiilselt langev, mis tähendab, et pressivabadus aasta-aastalt tõusis. 2012. aastal Eesti indeks küll tõusis veidi, aga

märkimisväärseks muutuseks seda siiski pidada ei saa. Madala indeksiga pressivabadus annab taaskord tunnistust heast valitsemise kvaliteedist. India ja Rumeenia indeksid on olnud aastate jooksul enam-vähem samal tasemel, kuigi India tulemused on olnud siiski igal vaatluse all oleval aastal veidi paremad. Rumeenia on kolmest riigist teinud aga suurima languse – 55-lt 1993. aastal 42-ni 2012. aastal. Madalaim pressivabaduse indeks vaadeldud aastate jooksul annab märku aga Rumeenia paranevast valitsemise kvaliteedist.

Nagu alapeatükis 1.2 mainitud, on võrreldes autoritaarsete režiimidega demokraatial selle algfaasis valitsemise kvaliteedile pigem negatiivne mõju, kuid aja edenedes muutub see positiivseks. Lähtuvalt demokraatia tasemest on leitud, et valitsemise kvaliteet on kõrgeim väga demokraatlikes riikides, keskmise tugevusega autoritaarsetes riikides ning madal vastdemokratiseerunutes. (Keefe 2007: 804). Demokraatia negatiivne mõju selle algfaasis tuleb kindlalt välja kõikide vaatluse all olevate riikide puhul – nii India, Eesti kui Rumeenia puhul võib täheldada valitsemise kvaliteedi näitajate paranemist ajas võrreldes demokraatia algusaastatega. Eelnevalt käsitletud indeksitest lähtuvalt võib siinkohal järeldada, et Eesti on valitsemise kvaliteedi osas jõudnud väga demokraatliku riigi staatuseni.

Eelnevaid tabeleid kõrvutades võib täheldada teatud tekkivat riikide järjestust, mille alusel võib hinnata valitsemise kvaliteedi mõju demokraatia arengule riigis. Eestis toimus vägivaldne üleminek demokraatlikule riigikorrale 1991. aastal. Pärast taasiseseisvumist said võimule täiesti uued, iseseisvumisajal domineerinud jõud. Samas ei takistatud ka teiste eriilmeliste parteide esilekerkimist. Pärast taasiseseisvumist püüti juurutada väga demokraatlikku mitmeparteisüsteemi ja ehitada uus riik üles liberaaldemokraatlikus vaimus. Vastu võetud otsuste edukast rakendamisest annavad tunnistust ka Eesti parimad demokraatianäitajad nii korruptsioonivabaduse, pressivabaduse kui ka poliitiliste vabaduste osas. Kasutusele võetud poliitika on ennast tõestanud ja mitmekesisus poliitikas demokraatia arengule vaid kaasa aidanud. Eesti parteisüsteemis pärast demokratiseerumist domineerinud jõudude tegevus on seega valitsemise kvaliteedile nii korruptsioonivabaduse kui kodanike heaolu tagamise seisukohalt positiivselt mõjunud.

Rumeenias kukutati kommunistlik režiim 1989. aastal, kuid erinevalt Eestist jätkas seal ühe domineeriva jõuna pelgalt nime vahetanud endine Kommunistlik Partei, kellele vastandus aegamööda üha rohkem opositsiooniparteisid. Kuigi Rumeenia näite puhul ei ole tegemist üheparteisüsteemiga, saab riigi demokraatliku ebaedu mõningal määral kahe tugevalt domineeriva ja omavahel võitleva jõu arvele panna küll. Riigis ei olnud demokraatia algusaastatel ruumi uute eriilmeliste demokraatlike jõudude esiletulekuks, vaid rahvas toetas endiselt tugevalt ka kommuniste. Välja on kujunenud küll mitmeparteisüsteem, kuid demokraatliku riigi ees seisavad siiani korruptsioon ja pressuring kodanikuvabaduste teatud määral piiramine. Kommunistlikus-sotsialistlikus vaimus vastu võetud otsused aga mõjutavad riigi elu siiani. Pärast demokratiseerumist Rumeenia poliitikas tegutsenud domineerivad jõud ei mõjunud kuni 2003. aastani valitsemise kvaliteedile positiivselt – ühtviisi kriitilised olid nii korruptsiooni- kui kodanikuvabaduste piiramise näitajad. Sealt edasi on näitajad aga paranema hakanud, mis annab veelkord tunnistust paljude varasemate autorite seisukohale tõelise demokraatia kujunemisest Rumeenias.

India demokraatia arengus mängib selgelt rolli ebaselge poliitiline olukord pärast iseseisvumist 1947. aastal: segased suhted Pakistaniga ja keerulised ajad sisepoliitikas. Indias domineeris veel ligi 40 aastat pärast 1947. aasta sündmusi endiselt India iseseisvumist juhtinud India Rahvuskongress, mis aga aasta-aastalt muutus üha korrumpeerunumaks. Alles 1990ndatel, kui Kongress rahva toetuse praktiliselt kaotas, hakkas seal tekkima mitmeparteisüsteem. Kõige halvemad skoorid India demokraatianäitajates ongi just 1990ndate alguses, mil võimsalt domineerinud India Rahvuskongress hetkega suure hulga toetajaid kaotas ja hindud nõutuks jättis. Indias tegutses tollel hetkel küll juba mitmeid erakondi, kuid nii võimsat jõudu hetkega asendada on võimatu. Seetõttu on loomulik, et alles aastaid hiljem populaarseimaks erakonnaks tõusnud Bharatiya Janata Erakonna poliitika tulemuste märkamise aega võtab. Siiski hinnatakse Indiat veel tänapäevalgi küllaltki madalate demokraatia arengu indeksitega, millest võib järeldada, et valitsemise kvaliteet riigis ei ole hea. Sellest saab omakorda järeldada, et „Kongressi süsteem“, mis ei jätnud riigi valitsemises ruumi teistele erakondadele oli pikas perspektiivis riigile kahjulik. Võib arvata, et alustades riigi ülesehitamist ja poliitilise maastiku loomist mitmeparteisüsteemi juurutamisega, oleks tulemused pikas perspektiivis riigi demokraatia arengule rohkem kaasa aidanud.

Kokkuvõte

Riigi demokratiseerumisel mängivad väga olulist rolli kodanikuliikumised. See, kas need on formuleeritud ametlike erakondade või kodanikuühendustena, ei ole niivõrd oluline kui ühine eesmärk, mis rahva tegutsema paneb.

Riigi poliitilist käekäiku suunavad paljuski domineerivad poliitilised jõud. Domineeriva jõu defineerimisel lähtusin Duverger' definitsioonist: poliitiline jõud on domineeriv siis, kui avalikkus peab seda domineerivaks ning seda tunnistavad lisaks liikumise toetajatele ka vastased ja muud konkureerivad jõud. Domineeriv jõud võib tugevalt mõjutada valitsemise kvaliteeti. Valitsemise kvaliteedi hindamisel lähtusin sellest, kuivõrd korrupsioonivaba riik on ning kas ja mil määral on tagatud kodanike heaolu poliitiliste vabaduste, kodanikuvabaduste ja pressivabaduse näol.

India, Eesti ja Rumeenia on kolm väga erineva taustaga riiki, olles eriilmelised nii kultuuri, ajaloo kui ka poliitilise traditsiooni poolest. Nende demokratiseerumisprotsessi ja seda mõjutanud poliitilised jõud olid erinevad.

India iseseisvus 1947. aastal ja jagunes sellega vägivaldselt kaheks riigiks: hindude Indiaks ja moslemite Pakistaniks. Kogu iseseisvumisprotsessi juhtinud domineeriv erakond – India Rahvuskongress - jäi iseseisvas Indias võimule järgnevat ligi 40 aastaks, luues seal tõelise üheparteisüsteemi. Aegamööda korrumppeerus partei tegevus aga üha rohkem kuni ta lõpuks, 1990ndate alguses, oli sunnitud tunnistama oma toetuse suurt langust. Sellest ajast alates hakkas Indias tekkima mitmeparteisüsteem, mis tänase päevani püüab parandada ja vastu võtta seni tehtud ja tegemata otsuseid. India puhul oli domineerivaks jõuks enne ja pikalt pärast iseseisvumist selgelt India Rahvuskongress, mis oli hindude poolt laialt tunnustatud ja millele teised erakonnad vastandusid. Pärast Kongressisüsteemi lagunemist kerkisid esile aga uued domineerivad jõud eesotsas Bharatiya Janata Erakonnaga (BJP). Uut üheparteisüsteemi Indias tekkinud ei ole.

Eesti taasiseseisvumisliikumine hakkas aktiivselt hooguma 1980ndate alguses. Kümnendi keskpaigaks oli loodud mitmeid kodanikuühendusi, mille eesmärk oli üks: taastada Eesti Vabariik. Suurimaks domineerivaks jõuks sai kiiresti Rahvarinne, mis koondas oma tegevusega sadu tuhandeid eestlasi ja millele vastandumiseks lõi NLKP

teisi, nõukogude-meelseid liikumisi. 1991. aastaks oli Nõukogude Liit sunnitud oma lüüasaamist tunnistama ja impeerium lagunes. Sama aasta 20. augustil kuulutati välja ka otsus Eesti riiklikust iseseisvusest. Rahvarinne oli esimestel iseseisvusaastatel endiselt domineerivaim jõud Eesti poliitikas. Samas loodi kiiresti hulk uusi erakondi, mis võimu eest võitlema asusid. 2000. aastate algul tekkis uusi erakondi, mis poliitilist olukorda küllaltki palju muutsid. Taasiseseisva Eesti ajal ei ole olnud väga pikalt ühte kindlat domineerivat erakonda, mis järjepidevalt riigi poliitikat määraks. Pigem on Eesti parteisüsteemi iseloomustanud mitmed tugevad erakonnad oma kindla valijaskonnaga.

Rumeenia oli enne demokratiseerumist kommunistlik riik, mille keskmeks oli president Ceausescu ja tema isikukultus. Domineerivaks jõuks oli kindlalt Rumeenia Kommunistlik Partei, mille vastastel ei olnud poliitikasse sisenemiseks mingit võimalust. 1980ndateks oli riigi välisvõlg kasvanud suureks ja poliitilise otsusena võeti vastu otsus tasuda võlga elanike sotsiaalsete tagatiste arvelt. See tõi kaasa tööliste ülestõusud pea kõigis Rumeenia linnades. Lõpuks, 1989. aasta detsembris, kommunistlik režiim kukutati. Siiski jäi üheks domineerivaimaks jõuks endine Kommunistlik Partei, kes pärast endise režiimi kukutamist ennast reformis. 1990ndad olid Rumeenia jaoks segane periood, kus püüti parandada 1980ndatel vastu võetud otsuste tagajärgi, kuid tihe võimuvõitlus kommunistide ja liberaalide vahel ei aidanud sellele sugugi kaasa. Lõpuks - 2000ndate alguses - hakkas Rumeeniaski välja kujunema tõeline mitmeparteisüsteem. 2004. aastat, mil võimule sai äsja loodud Õigluse ja Tõe Liit, peetakse Rumeenia demokratiseerumise tõeliseks alguseks.

Transparency International korrupsioonivabaduse indeksi ja *Freedom House*'i *Freedom in the World* ning *Freedom of the Press* indekseid kasutades analüüsisin, kuidas on domineerivate poliitiliste jõudude tegevus pärast riigi (taas)iseseisvumist mõjunud valitsemise kvaliteedile vaatluse all olevates riikides. Andmeid kõrvutades võis täheldada teatud tekkivat järjekorda riikide demokraatlikust arengutasemest.

Kõige paremate demokraatiaindeksitega oli selgelt Eesti, mis olenemata mõningasest poliitilisest ebastabiilsusest 2000ndate algul on suutnud taasiseseisva riigi algusest peale püsida tõsiselt demokraatliku mitmeparteisüsteemina. Eestil olid parimad tulemused nii korrupsioonivabaduse kui ka kodanike heaolu tagamise osas, mis annab märku kõrgest valitsemise kvaliteedi tasemest.

Rumeenia demokraatia areng on olnud alates 1989. aastast küllaltki stabiilne, olles samas demokraatia algusaastatega võrreldes kõvasti paranenud. 2000ndate alguses toimunud üleminekust mitmeparteisüsteemile annab tunnistust ka demokraatiaindeksite lühiajaline langus ja sellele järgnenud tõus, mida saab seletada stabiliseeruva sisepoliitilise olukorraga. Valitsemise kvaliteedi tase on Rumeenias pärast 2004. aasta valimisi märgatavalt paranenud, mis annab veelkord tunnistust riigi tõelisest demokratiseerumisest.

India demokraatiaindeksid on olnud vaadeldavatest riikidest madalaimad. Kuni 1990ndate alguseni võis täheldada teatavat langustrendi, millest edasi aga indeksid vähehaaval paranema hakkasid. See annab märku „Kongressi süsteemi“ ebastabiilsusest ja korrumppeerumisest, mis viis lõpuks süsteemi lagunemiseni. 1990ndaid võib pidada India teiseks üleminekuperioodiks, mil senisest üheparteiisüsteemist hakati liikuma mitmeparteisüsteemi suunas. 1990ndatel paranema hakanud demokraatianäitajad annavad siingi märku valitsemise kvaliteedi paranemisest mitmeparteisüsteemi tingimustes.

Võib öelda, et domineeriva jõu muutumine pärast demokratiseerumist üheks juhtivaks parteiks võib esialgu tõesti hea olla, võttes juhtimise enda kätte ja hakates uut riiki üles ehitama. Esialgne toetus ühele erakonnale hakkab lõpuks jagunema aga teiste tekkivate erakondade vahel, kellel on domineerivast parteist riigi tuleviku osas teistsugune nägemus. India näitel ei ole üheparteiisüsteem pikas perspektiivis kasulik, kuivõrd mõjutab tõsiselt valitsemise kvaliteedi taset – süsteem muutub korrumppeerunuks ja kodanike heaolu tagamine langeb. Algne ebastabiilsus domineeriva jõu mitmeks erinevaks grupiks jaotumise korral võib aga hoopis hea olla, soodustades uute, eriilmeliste liikumiste ja parteide teket. Kuigi Eesti ja Rumeenia arengulood pärast taasiseseisvumist olid küllaltki erinevad, kujunes mõlemas siiski välja mitmeparteisüsteem. Demokraatiaindeksite analüüs näitas selgelt, et pärast mitmeparteisüsteemi tekkimist hakkas pikkamööda paranema ka valitsemise kvaliteet – korrupsioon vähenes ja kodanike heaolu tagamine suurenes.

Kasutatud materjalid

- 1) Ban, Cornel (2012) „Sovereign Debt, Austerity, and Regime Change: The Case of Nicolae Ceausescu’s Romania“, *East European Politics and Societies and Cultures*, Vol. 26, No. 4, pp 743-776
- 2) Bennich-Björkman, Li (2007) „The Cultural Roots of Estonia's Successful Transition: How Historical Legacies Shaped the 1990s“, *East European Politics and Societies*, Vol. 21, No. 2, pp 316-347
- 3) Brass, Paul R. „The Politics of India since Independence“, Cambridge University Press, 1990.
- 4) Charron, Nicholas; Lapuente, Victor (2010) „Does democracy produce quality of government?“, *European Journal of Political research*, Vol. 49, No. 4, pp 443-470
- 5) Duverger, Maurice „Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State“, London: Methuen & Co. Ltd, 1965.
- 6) *Freedom House*’ i *Freedom in the World* indeksite raportid aastatel 1973-2013 (<http://www.freedomhouse.org/report-types/freedom-world>, külastatud 07.05.2013)
- 7) *Freedom House*’ i *Freedom of the Press* indeksite raportid aastatel 1980-2013 (<http://www.freedomhouse.org/report-types/freedom-press>, külastatud 07.05.2013)
- 8) Gherghina, Sergiu; Jiglău, George (2011), The Ideological Institutionalization of the Romanian Party System, *Romanian Journal of Political Science*, Vol. 11, No. 1, pp 71-90

- 9) Giugal, Aurelian; Johnston, Ron; Constantinescu, Stefan (2011) „Democratic Musical Chairs? Romania’s Post-1989 Electoral Geography“, *Space and Polity*, Vol. 15, No. 2, pp 143 – 161

- 10) Gondhalekar, Nandini; Bhattacharya, Sanjoy (1999) „The All India Hindu Mahasabha and the End of British Rule in India, 1939-1947“, *Social Scientist*, Vol. 27, No. 7/8, pp 48-74

- 11) Hasan, Zoja (2006) „Bridging a growing divide? The Indian National Congress and Indian democracy“, *Contemporary South Asia*, Vol. 15, No. 4, pp 473-488

- 12) India Rahvuskongressi kodulehekülg (<http://www.aicc.org.in/new/congress-the-freedom-movement.php>, külastatud 17.04.2013)

- 13) Kalda, Martti. India ajalugu. Tallinn: Valgus, 2011.

- 14) Keefer, Philip (2007) „Clientelism, credibility and the policy choices of young democracies“, *American Journal of Political Science*, Vol 51, No. 4, pp 804–821

- 15) Kochanek, Stanley (1966) „The Indian National Congress: The Distribution of Power between Party and Government“, *The Journal of Asian Studies*, Vol. 25, No. 4, pp 681-697

- 16) Kreuzer, Marcus; Pettai, Vello (2003) „Patterns of Political Instability: Affiliation Patterns of Politicians and Voters in Post-Communist Estonia, Latvia, and Lithuania“, *Studies in Comparative International Development*, Vol. 38, No. 2, pp 76-98

- 17) Linz, Juan J.; Stepan, Alfred. Problems of Democratic Transition and Consolidation. The Johns Hopkins University Press, 1996

- 18) Mazumdar, Arijit (2011) „Indian General Elections 2009: The Myth of the ‘National’ Verdict“, *Journal of Asian and African Studies*, Vol. 47, No. 1, pp 68-82.
- 19) Oll, Aadu (2004) „Estonia: Toward Post-Communist Reconstruction“, *Demokratizatsiya*, Vol. 12, No. 3, pp 397-408
- 20) Parekh, Bhikhu (2001) „A Political Audit of Independent India“, *Round Table*, Vol. 90, No. 372, pp 701-709
- 21) Pârvolescu, Sorana (2004) „2004 Romanian Elections: Test Case For a True Romanian Democracy“, *Romanian Journal of Political Science*, Vol. 4, No. 2, pp 7-28
- 22) Reddy, Thiven (2005) „The Congress Party Model: South Africa’s African National Congress (ANC) and India’s Indian National Congress (INC) as Dominant Parties“, *African and Asian Studies*, Vol. 4, No. 3, pp 271-300
- 23) Rothstein, Bo; Teorell, Jan (2008) „What Is Quality of Government? A Theory of Impartial Government Institutions“, *Governance*, Vol. 21, No. 2, pp 165-190
- 24) Roy, Asim (1990) „The High Politics of India's Partition: The Revisionist Perspective“, *Modern Asian Studies*, Vol. 24, No. 2, pp 385-408
- 25) Toomla, Rein. Eesti erakonnad 2000-2010. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2011.
- 26) *Transparency International* korruptsioonivabaduse indeksite raportid aastatel 1995-2011
(http://archive.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/previous_cpi, külastatud 07.05.2013)
- 27) Velliste, Trivimi (2001) „Fulfillment of a Daydream: Estonia’s Path to Independence“, *Baltic Defence Review*, No. 5, Vol 5, pp 145-148

THE EFFECT OF DOMINANT POLITICAL POWERS TO THE DEVELOPMENT OF DEMOCRACY: ON THE EXAMPLE OF INDIA, ESTONIA AND ROMANIA

Siret Villmann

SUMMARY

The aim of this research was to describe how political decisions made concerning the country's political landscape after democratization have affected the quality of government. The paper's main focus was to discover, which is better for a new democratic country according to the quality of government:

- 1) A dominating political power which will transform into a dominant party after democratization or
- 2) A dominating political power which separates into several smaller parties after democratization

In order to evaluate the quality of government after democratization, I compared three countries in my research: India, Estonia and Romania. These countries are quite different in their background, which gives a good standpoint to compare the activities and transformation of dominant political powers.

The Indian National Congress was the leader of the independence movement in India and after its independence from Great Britain it was a dominant party in the "Congress System" for more than 40 years. The Estonian national movement was led by the Popular Front during the re-independence years. After Estonia won back its independence from the Soviet Union, the Popular Front soon separated into several smaller parties which all entered the Estonian multiparty system. Romania was not under any foreign rule, but was ruled by the Romanian Communist Party for more than 40 years before its democratization. Communist Party stayed as one the most dominant political powers nevertheless. It took more than 10 years for a multiparty system in Romania to start developing.

To analyze and compare the quality of government after democratization, I used the Transparency International Corruption Perception Index and the Freedom House's Freedom in the World and Freedom of the Press indexes. Analyzing results from the

period of 1972-2012 (different years for different indexes were analyzed), I came to the conclusion that the quality of government was ranked higher in democratic countries that had a longer history of a multiparty system.

One dominant political power which leads the independence movement and country for a short period after democratization can have a positive effect on the government. Putting it into a longer perspective it is safe to say, however, that countries whose multiparty system developed soon after democratization have better quality of government.